

УДК 378:057.212+339.9

ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

О.М. Ельбрехт

У статті розглядаються теоретико-практичні аспекти підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. Аналізується сукупність умов, що визначають якість професійної підготовки менеджерів, в тому числі зовнішньоекономічної діяльності. Акцент на високому рівні кваліфікації науково-педагогічних працівників; розробленні інноваційних програм, нетрадиційних підходів до визначення змісту; розвитку сучасних технологій, організаційних форм і методів навчання з урахуванням специфіки спеціальності; посиленні інтеграції освіти, науки і виробництва.

Ключові слова: менеджер, професійна підготовка, вища освіта, якість освіти, зміст навчання, форми і методи навчання, досвід.

ПОДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРОВ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

О.М. Эльбрехт

В статье рассматриваются теоретико-практические аспекты подготовки менеджеров внешнеэкономической деятельности. Анализируется совокупность условий, определяющих качество профессиональной подготовки менеджеров, в том числе внешнеэкономической деятельности. Акцент на высоком уровне квалификации научно-педагогических работников; разработке инновационных программ, нетрадиционных подходов к определению содержания; развития современных технологий, организационных форм и методов обучения с учетом специфики специальности; усилении интеграции образования, науки и производства.

Ключевые слова: менеджер, профессиональная подготовка, высшее образование, качество образования, содержание обучения, формы и методы обучения, опыт.

PREPARATION OF EXTERNAL ECONOMIC ACTIVITY MANAGERS: THEORY AND PRACTICE

O.M. Elbrekht

In the article theoretical and practical aspects of preparation of external economic activity managers are examined. An idea is grounded, that solving of current problems of national economy of Ukraine requires creation of effective management system on different levels: state and organizational. Taking it into account, the primary objective of professional preparation of external economic activity managers consists of different forms and methods to prepare students for future professional activity at an international level; to create conditions for personality development of international manager, capable not only practically to estimate a situation and adapt oneself to the changes, but also think deeply, product and realize ideas, outline the ways of positive transformations. In the light of such requirements, as an author considers, the necessity of decision grows rows of problems, which upgrading manager's education is among. The conditions that influence the quality managers' professional preparation are analysed, in that number foreign economic activity.

Keywords: manager, professional preparation, higher education, quality of education, maintenance of studies, form, and methods of studies, experience.

Постановка проблеми. Розв'язання сучасних проблем національної економіки України вимагає як ключового оперття створення дієвої системи управління на різних рівнях: державному й організаційному.

З огляду на це, головна мета професійної підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності полягає в тому, щоб засобами різних форм і методів навчання і виховання підготувати студентів до майбутньої професійної діяльності на міжнародному рівні; створити умови для розвитку особистості міжнародного менеджера, здатної не тільки практично оцінювати ситуацію і адаптуватися до змін, а й глибоко мислити, продукувати і реалізовувати ідеї, окреслювати шляхи позитивних перетворень.

У світлі таких вимог зростає необхідність розв'язання низки проблем, серед яких підвищення якості менеджерської освіти.

Аналіз останніх досліджень. Науковим доробком у галузі професійної підготовки менеджерів є дослідження вітчизняних і зарубіжних учених з питань: підготовка менеджерів в Україні в контексті Болонської угоди (Т. Бірюкова та ін.), перспективи менеджерської освіти (Р. Майлз та ін.), методи навчання менеджерів (Х. Мінцбург, Г. Прей, В. Томмас та ін.), формування у майбутніх менеджерів культури професійного спілкування (В. Лівенцова та ін.), формування професійної спрямованості студентів-менеджерів на початковому етапі навчання (В. Волкова та ін.), формування професійно значущих компетенцій майбутнього менеджера зовнішньоекономічної діяльності (Г. Піскурська та ін.).

Висловлюючи своє розуміння ролі менеджмент-освіти в сучасному світі, автори довідкового видання «Менеджмент-освіта в Україні» зазначають, що «Становлення і розвиток в Україні наукового напрямку з менеджменту, формування наукових шкіл тісно пов'язане з виникненням потреби у фахівцях-управлінцях нового типу, які мають забезпечити ефективну діяльність підприємств у ринкових умовах, формування філософії підприємництва та відповідні параметри конкурентоспроможності» [5 с. 8].

Слушною є точка зору ректора Київського національного торговельно-економічного університету (базового закладу Науково-методичної комісії з менеджменту й адміністрування) А.Мазаракі: підготовка конкурентоспроможних менеджерів є загальною для українського суспільства справою. Він закликає професіоналів-одномудців виконувати цю справу, згуртувавшись навколо проблеми підвищення рівня якості освіти як важливої складової інтелектуального розвитку суспільства [5, с. 7].

Ця думка простежується також в працях інших українських учених і педагогів-практиків. Зокрема, у статті, присвяченій проблемі підготовки конкурентоспроможних менеджерів у контексті формування загальноєвропейського освітнього простору, Л. Гурч зазначає: «Серед визначальних елементів конкурентоспроможності економіки є якість освітньої системи, яка забезпечує розвиток інтелектуального потенціалу суспільства» [3].

Сучасними підходами до управління якістю підготовки фахівців у вищому навчальному закладі опікуються О. Коваленко, І. Станкевич, Т.Палілова [4; 10]. Дослідники звертають увагу на чинники, що загострюють в Україні проблему якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Зокрема це – нестабільний попит на випускників, скасування державного розподілу випускників, скорочення фінансування з державного бюджету освітньої та наукової діяльності тощо.

Мета статті: проаналізувати теоретико-практичні аспекти підготовки менеджерів, з'ясувати сукупність умов, що визначають якість професійної підготовки менеджерів, в тому числі зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Чисельні дослідження вчених свідчать, що в сукупності умов, які визначають якість підготовки менеджерів у вищому навчальному закладі, важливе місце належить:

- високому рівню кваліфікації науково-педагогічних працівників;
- розробленню інноваційних програм, нетрадиційних підходів до визначення змісту;
- розвитку сучасних технологій, організаційних форм і методів навчання з урахуванням специфіки спеціальності;
- посиленню інтеграції освіти, науки і виробництва.

В цілому вимоги щодо підготовки фахівців такого профілю та їхніх кваліфікаційних характеристик сформульовані у керівних і нормативних документах, основним з яких є Галузевий стандарт вищої освіти України [1; 8]. На основі цих документів розробляється навчальний план із спеціальності, в якому домінуюча роль належить професійній складовій. Навчання менеджерів, в тому числі й зовнішньоекономічної діяльності, на основі встановлених нормативними документами вимог не викликає заперечень. Та сьогодні в організаціях гостро постала потреба в менеджерах, здатних не просто виконувати сумлінно свої обов'язки, а й долати усталені стереотипи в управлінні, гнучко і своєчасно реагувати на змінну ситуацію, адаптувати технології, продукцію, послуги до інноваційної економіки.

Відтак актуалізується проблема оволодіння новими підходами у здійсненні професійної підготовки, оновлення змісту, форм і методів навчання. Формування змісту навчання є складною проблемою: зміст має відображати раціональне співвідношення фундаментальних знань і практичних умінь; забезпечувати перетворення навчальної інформації в знання та вміння; передбачати розвиток у студентів здібностей і

навичок самостійної роботи, спрямованої на отримання і вдосконалення знань. При формуванні змісту важливо враховувати, що вищий навчальний заклад вирішує проблеми спеціальної освіти та підготовки людини для здійснення конкретних видів професійної трудової діяльності відповідно до потреб суспільства і ринку праці.

Коло специфічних проблем, з якими стикається менеджер у зовнішньоекономічній діяльності, досить широке: презентація продукції, відстеження її відповідності стандартам інтегративної системи міжнародного ринку; створення та управління механізмами перевезення та постачання; розвиток стратегії діяльності компанії (підприємства, установи), яка приймає до уваги як політичні так і економічні аспекти; прогнозування й отримання прибутку від заходів сумісної роботи з іноземними партнерами; врегулювання ситуації, яка склалася, згідно з потребами і можливостями організації тощо. Зрозуміло, що діяльність щодо вирішення цих проблем вимагає адекватного комплексу професійно-значущих умінь і особистісних якостей, які роблять конкретну особистість професійно придатною до роботи на посаді менеджера зовнішньоекономічної діяльності.

Проте сьогодні обсяг знань і вмінь, запитуваних менеджерами зовнішньоекономічної діяльності, настільки зростає, що ускладнює їх представлення у навчальних програмах. Спроби викладачів-практиків це зробити переважно ведуть до того, що деякі питання, передбачені програмою, залишаються нерозкритими або розкриваються поверхово; виникає загроза перевантаження студентів.

У зв'язку з цим актуалізується питання про професійне спрямування непрофільних предметів; взаємовплив профільних та непрофільних дисциплін; послідовну реалізацію міждисциплінарних зв'язків; створення інтегративних навчальних курсів. Великий освітній та виховний потенціал серед навчальних предметів має іноземна мова, специфікою якої є її міжпредметний характер. Залежно від профілю навчального закладу і спеціальності, іноземна мова може бути орієнтована на той або інший цикл. Це досягається через різноманітні курси, спецкурси, інтегративні курси і т.д. Особливість предмета

«Іноземна мова» полягає в тому, що його головним завданням є формування в студентів системи комунікацій, забезпечення опанування майбутніми менеджерами зовнішньоекономічної діяльності мовними засобами спілкування.

В цьому контексті інтерес представляють ідеї Г. Піскурської щодо формування професійно значущих компетенцій майбутнього менеджера зовнішньоекономічної діяльності. Вона доходить висновку, що конкурентоспроможність менеджера зовнішньоекономічної діяльності значною мірою визначається рівнем сформованості його плюрилінгвальної компетенції, тобто його здатністю накопичувати та користуватися компетенціями різного рівня в різних мовах для виконання різноманітних професійних функцій (налагоджувати, підтримувати та розвивати ділові відносини з зарубіжними партнерами) [9].

Цілком зрозуміло, що формувати такого рівня компетенції повинні і можуть спеціально підготовлені викладачі, які володіють не лише знаннями іноземних мов та методикою їх викладання, а ще й предметними знаннями в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, професійне спрямування непрофільних дисциплін вимагає адекватних змін змісту дисциплін, що має знаходити відображення у чинних підручниках. На практиці ж викладачі часто стикаються з ситуацією, коли передбачувані зміни не підкріплюються наявністю відповідних підручників, що вносить певні суперечності й ускладнення як у викладацьку діяльність педагога, так і в навчально-професійну діяльність студентів. Отже, постає проблема адаптації навчальних матеріалів до змінних умов спеціальної підготовки або створення нових, що потребує додаткових зусиль педагогічного колективу, належного професійного рівня викладачів, часу і сприятливих фінансових ресурсів. Тому вирішення цієї проблеми неможливе без зацікавленості і скоординованих зусиль колективу випускової кафедри, адміністрації, методичної служби навчального закладу, відповідних наукових установ.

Покращення якості підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності, як і будь-яких інших фахівців, через удосконалення змісту навчання і створення адекватних навчальних матеріалів і підручників стає можливим, якщо вони орієнтують студентів на доцільну систему методів, форм і засобів навчання, яка професійно спрямовує їхні пізнавальні та творчі можливості. Сучасні підходи до підготовки менеджерів полягають у зміні форм і методів навчання задля його більшої інтерактивності. Це розширює можливості для взаємодії учасників навчального процесу. Партисипативний стиль навчання спонукає студентів до набуття знань і вмінь у процесі взаємодії з викладачами і між собою. За сумісної діяльності педагогів і студентів ефективніше формуються менеджерські вміння, стереотип поведінки й адекватна реакція на професійну ситуацію.

Проте дослідження практики вітчизняних вищих навчальних закладів, які готують професійних менеджерів, показує, що навчальний процес у них зорієнтований здебільшого на пасивне засвоєння теоретичної інформації, активні ж методи навчання (вивчення ситуацій, ділові ігри, проектна діяльність тощо) недостатньо поширені в сфері менеджерської освіти, що свідчить про ігнорування специфіки сучасної підготовки менеджерів. Однією із причин такого стану є те, що викладачі дисциплін з економіки,

управління та менеджменту не мають відповідної підготовки: якщо є теоретичні знання в означеній галузі, то немає практичного досвіду в галузі управління і теоретичних знань з педагогіки вищої школи, відтак не вистачає професіоналізму для усунення означених недоліків навчального процесу.

Отже, перед вищою менеджерською освітою в Україні постає завдання, підвищити рівень професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, його загальної культури, педагогічних знань і навичок. Для цього потрібно посилити діяльність методичних служб, проводити для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів цикли семінарів та інші методичні заходи за участю фахівців провідних вищих навчальних закладів, наукових і державних установ, як вітчизняних, так і зарубіжних. На жаль, в останній час навчально-методичні підрозділи переважно забирають на себе функцію контролю, забувши про основне призначення методичної служби – надання дієвої методичної допомоги педагогічному колективу в забезпеченні належної якості управління навчальним процесом на різних рівнях.

Ще однією серйозною проблемою професійної підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності є забезпечення тісного зв'язку процесу навчання з практикою. Колектив авторів під редакцією Б. Мільнера акцентує увагу на тому, що «Інноваційна економіка потребує кадрів, котрі здатні не лише до продукування нових ідей, а й до наступного їх впровадження. Це означає, що повинна бути розширена і перетворена та частина навчального процесу, що пов'язана з передачею нових знань, а також і з практикою» [7, с. 417] (*переклад наші*). Перед вищою школою постає завдання навчити майбутніх випускників інтегрально підходити до створення, накопичення і в певному сенсі до управління знаннями, наданими в компаніях [7, с. 387], фірмах, на підприємствах та в інших організаціях.

Теоретико-методологічне значення набуває поняття «досвід». Використання досвіду є запорукою ефективного навчання. За такого підходу в межах аудиторних занять застосовуються лабораторні експерименти, симуляції, вивчення кейсів, розв'язання проблемних ситуацій, метод проектів. Методами навчання з оперттям на досвід у позааудиторній роботі є польове навчання, праця в організації за направленням під час практики, виконання навчально-наукових досліджень, проектів під час проходження практики тощо.

Зрозуміло, що ця робота значно залежить від використання можливостей вітчизняних організацій, партнерських відносин з бізнесом і роботодавцями. Перспективними є проведення навчання на прикладах діяльності конкретних організацій, що здійснюють зовнішньоекономічні операції. Зокрема, розширюються можливості щодо адаптації навчальних програм під специфічні вимоги зовнішньоекономічної діяльності в конкретній галузі. Створюються умови для опанування студентами сучасних технологій, застосування яких веде до підвищення ефективності управлінської праці та діяльності організації. Забезпечується рівень продукування ідей курсових і випускних кваліфікаційних проектів, адекватний потребам конкретних організацій.

На жаль, аналіз діяльності українських вищих навчальних закладів з професійної підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності засвідчує, що більшість із них не забезпечують студентам належних можливостей щодо набуття практичних навичок та вмінь на провідних підприємствах. Ця ситуація видається цілком зрозумілою на тлі не вирішеної на державному рівні проблеми співпраці підприємств з вищими навчальними закладами і закріплення баз практики.

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. В сучасних умовах формування інноваційної економіки змінюються пріоритети в розвитку менеджмент-освіти, що визначає необхідність якісних змін в її системі як-то:

- підвищення якості систем управління навчальними закладами, застосування організаційних, науково-методичних, кадрових заходів, спрямованих на підтримку їх стабільного функціонування і розвитку;

- посилення взаємодії системи професійної підготовки менеджерів з наукою і виробництвом, що має забезпечити відповідність рівня підготовки фахівців потребам підприємств.

Література

1. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра зі спеціальності 8.03060104 «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування». – Видання офіційне. Київ: МОН України, 2012. – 33 с.
2. Господарський кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV.
3. Гурч Л. Перспективи підготовки конкурентоспроможних менеджерів у контексті формування загальноєвропейського освітнього простору / Л. Гурч // Персонал. – К. : МАУП – 2006. – №6. – С.25-30.
4. Коваленко О.Е. Сучасні підходи до управління якістю підготовки фахівців у вищому навчальному закладі : [побудова системи управління якістю на основі стандартів серії ISO 9000. Спрощена модель системи] / О. Е. Коваленко // Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2008. – №2. – С. 65-71.
5. Менеджмент-освіта в Україні / Університети, академії, інститути, кафедри. Професорсько-викладацький склад.

- Наукові дослідження. Педагогічні інновації. За заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 418 с.
6. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. Для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. М. Фіцула. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 528 с.
7. Инновационное развитие: экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями / Под ред. Б.З. Мильнера. – М. : ИНФА – М, 2013. – 624 с. – (Научная мысль).
8. Мазаракі А. А. Компетентнісна модель менеджера в Галузевих стандартах вищої освіти України / А. А. Мазаракі, Т. І. Ткаченко // [Електронний ресурс] / Завдання вищої освіти у сфері гуманітарного розвитку суспільства. – Режим доступу : http://ir.nmu.org.ua/bitstream/123456789/2676/1/том1_p003-005.pdf
9. Піскурська Г. В. Плюрилінгвальний компонент у структурі професійної компетентності менеджерів зовнішньоекономічної діяльності / Г. В. Піскурська // Електронний ресурс. – Режим доступу: [[http:// navd.luguniv.edu.ua](http://navd.luguniv.edu.ua)].
10. Станевич І., Палілова Т. Проблеми управління якістю підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України / І. Станевич, Т. Палілова // Електронний ресурс. – Режим доступу : [<http:// nauka.kushnir.mk.ua>].